

Landskapsvårdens hantverk – ett geografiprogram?

I Mariestad vid Vänerns östra strand finns en universitetsutbildning som är unik i Sverige, ja kanske unik för hela Europa. Sedan 2004 bedriver Göteborgs universitet och Institutionen för kulturvård utbildningar i Mariestad. Först ut kom kandidatprogrammen Bygghantverk och Trädgårdens hantverk och design, och 2008 startade programmet Landskapsvårdens hantverk. Institutionen ger också Bebyggelseantikvarieprogrammet och Konservatorsprogrammet i Göteborg och ett tvåårigt mastersprogram. Alla fem program ger behörighet till mastersprogrammet och forskarutbildning. Syftet här är att närmare presentera programmet Landskapsvårdens hantverk, som till stora delar är en utbildning i »praktisk» geografi.

Landskapsvårdens hantverk är en 3-årig kandidatutbildning inom ämnet kulturvård. Redan under första terminen får studenterna möjlighet att pröva på olika handredskap och enklare motordrivna redskap som används inom landskapsvården. Studenterna får tidigt lära sig hantera och förstå traditionella handredskap som yxa, kniv, såg, hyvlar, bandknivar mm som används till tillverkning av tex stolpar, störar, gårdsgårdar, slöjdade föremål och redskap som lieorv och räfsor. Fyrhjuling, slätterbalk och andra mindre maskiner provas på. Hur hästen används i landskapsvården hör till! Alla studenter får möjlighet att ta motorsågskörkort B samt lär sig hantera röjsåg.

Praktiska studier varvas med teoretiska och en stor del av utbildningen sker utomhus. Hanteringen av redskapen återkommer under hela utbildningen. Hantverket och hantverkskunskap är centralt. Kunskap om natur- och kulturlandskap varvas med exkursioner och fältpraktik följt av kurser i ekologi och tolkning av olika landskapstyper, trädvård, slätter och ängsbruk (figur 1). Varje punkt nedan representerar kort innehållet i varje kurs under utbildningen förutom examensarbetet:

- Kulturvård. Kulturarv. Kulturmiljövård och landskapsvården. Yrkesidentitet.
- Slöjda i färskt virke, lieorv, korgtillverkning, motorsåg, röjsåg, häst, kniv, yxa, lie, slätterbalk etc.
- Tätortsnära natur och urbana parkmiljöer.
- Grunderna i geologi, istiderna och landskapsutveckling. Vegetationsutveckling under förhistorisk tid. Bergarter och mineral, flygbilder och geologiska kartor.
- Agrarhistoria, odlingslämningar, historiska kartor, gestaltning i landskapet.
- Skötsel, restaurering och utveckling av landskapsmiljöer. Stängsling och betesdrift. Skogsbruksmetoder, skogslandskap, bränning av gräsmark, lantbruksmetoder.
- Trädvård, hamling, beskärning, lieslätter, stenmurar och trädgårdsgårdar.
- Flora i kulturlandskapet, skisser och gestaltning.

		ÅR 1		ÅR 2		ÅR 3	
H Ö S T	Landskap och kulturvård 7,5 hp	Landskapsvårdens redskap 15 hp	Trädvård, slätter och ängsbruk 7,5 hp	Ekologi, landskap och miljö 15 hp	Landskap och hållbar utveckling 7,5 hp	Landskapsvårdens bygghantverk 15 hp	
	Urban Landskapsvård 7,5 hp		Gårdsgårdar i sten och trä 7,5 hp		Från vision till projekt och projektledning 7,5 hp		
V Å R	Naturlandskapets historia 7,5 hp	Natur- och kulturmarksskötsel 15 hp	GIS som redskap i landskapsvården 15 hp	Skärgårdslandskapets vård och utveckling 15 hp	Landskapsvårdare i praktiken 7,5 hp	Examensarbete 15 hp	
	Kulturlandskapets historia 7,5 hp				Valfri kurs 7,5 hp		

Figur 1. Kursupplägg i kandidatprogrammet Landskapsvårdens hantverk 180 hp.

- Grundläggande ekologi. Fornminnesvård, kulturarv och klimat. GIS, GPS, handdator.
- Vård och skötsel av våtmarker, dagvatten, vattendrag, samt kulturmiljöer i skärgården.
- Begreppet hållbar utveckling, biosfärområde som arena för lokal samverkan. EU och landskapsvården. Europeiska landskapskonventionen. Bidragsformer.
- Projektledarrollen och projektplanering. Att jobba som entreprenör. Lagar och förordningar.
- Material och tekniker. Skyltning, information och turismanordningar. Friluftsliv, vindskydd, leder, eldstäder, enkla friluftsanordningar, handikappanpassningar.

Ser man till kunskapsinnehållet i Landskapsvårdens hantverk kan det sammanfattas som följer:

- Kunskap om *materialegenskaper* hos jord-, sten- och växtmaterial för konstruktioner i landskapet, samt hur och när dessa på bästa sätt kan utvinnas och

användas för olika ändamål utifrån rådande förutsättningar. Som exempel kan nämnas trä i hägnader.

- Kunskap om hantverkarens *redskap* och hur dessa används. Som exempel kan nämnas yxa, lövkniv och lie som tre redskap som i stor utsträckning format kulturlandskapet.
- Kunskap om olika *tekniker* för att utövandet ska lyckas. Tekniken är en stor del av hantverket där både egna erfarenheter och skicklighet ingår.
- Kunskap om det *levande materialet* i landskapet. Landskapsvårdens hantverk är i stor utsträckning inriktat mot att via bevarande eller utvecklande skötsel styra vegetation så att olika arter och bestånd gynnas respektive missgynnas.
- Kunskap om den *teoretiska* bakgrunden till varför landskapet ser ut som det gör. Naturliksom kulturlandskapets historia.
- Kunskap om *när och hur* teknikerna skall tillämpas och arbetsmomenten utföras för att nå avsett resultat.

Vård av landskap

Vård av landskap är en verksamhet där många olika kunskapsområden möts för att bevara det historiska landskapets spår men också för att skapa förutsättningar för att det kan brukas och tillgängliggöras för den breda allmänheten. Här är det Göteborgs universitets förhoppning att de nyblivna landskapsvårdarna skall kunna utföra insatser för utvalda miljöer exempelvis restaurering och återskapande av stenmurar i odlingslandskapet och restaurering av fägor. En landskapsvårdares arbetsfält är brett och omfattar skötsel, vård och utveckling av natur- och kulturresevat, tätortslandskap samt olika typer av park- och landskapsmiljöer. Det finns en efterfrågan på kunskap som kan bevara det vi brukar kalla kulturlandskapet och redan innan studenterna avslutat utbildningen har olika aktörer hört av sig för att få hjälp med allt från hamling till restaurering av gamla stenmurar.

Till det mest avancerade och kunskapskrävande inom landskapsvården hör timing och ingreppsstyrka vid styrningen av växter, vegetation och växtsamhällen mot uppsatta mål. Som exempel på situationer där kunskapen om när och hur är viktig kan nämnas restaurering av igenväxta ängs- och hagmarker och skötselstyrning av skogsbestånd för utveckling av artrika och komplexa bryn, artrika och vackra örtflor och varierad skiktning med väl utvecklade busk- och mellanskikt. Ofta är frågan om frekvens i förhållande till skötselarbetets omfattning avgörande för resultatet. I äldre tider har erfarenhetsbaserad kunskap varit viktig i detta sammanhang. Numera kan vi kombinera

erfarenhet med en allt större kunskap om växterna och vegetationssystemen vunnit via forskning inom växtekologi, vegetationsbyggnad, skogsskötsel mfl discipliner.

Kunskapen om material, redskap och tekniker måste relateras till en för varje åtgärd speciell kontext där hantverkaren kontinuerligt tolkar och värderar att åtgärderna motsvarar det avsedda resultatet. Tidigare byggde hantverkarkunskapen på traderad kunskapsöverföring kring användningen av material, redskap och tekniker i speciella sociala, ekonomiska och kulturella sammanhang. I dag måste kunskapsöverföringen ske i andra former och på andra sätt än förut.

Mariestads kommun och Naturvetenskapliga fakulteten vid Göteborgs universitet har ett samarbetsavtal och samverkar i en styrgrupp för att utveckla verksamheten. Göteborgs universitet bekostar utbildningsplatserna i Mariestad med omkring 15 miljoner per år för samtliga utbildningar och forskning med 4 miljoner. Landskapsvårdens hantverk antar ca 20 studenter per årskull, vilket också de andra kandidatprogrammen gör. För närvarande finns 171 studenter och ca 30 anställda i Mariestad. Till våren 2011 startar en kurs (30 hp) i traditionellt måleri vilket spär på antalet studenter i Mariestad.

Är då Landskapsvårdens hantverk ett geografiprogram? Som geograf tycker jag det även om det handlar mycket om skötsel och vård av landskapet. Studenterna får kontinuerligt arbeta med traditionella geografiska metoder, t ex kartografi. Dessutom är det oerhört stimulerande att hitta nya utbildningar där geografi som ämne kan ingå!

Bo Magnusson, FD i geografi, inriktning naturgeografi, är universitetslektor vid Institutionen för kulturvård, Göteborgs universitet i Mariestad.

Mejl: bo.magnusson@mariestad.se

Joakim Lilja, hantverkslärare på Institutionen för kulturvård i Mariestad, Göteborgs Universitet. Mejl: joakim.lilja@mariestad.se